

KLAMÁR ZOLTÁN

Egy Galga menti jelenségről, majdnem dióhéjban

ZOLTÁN KLAMÁR

On a Phenomenon Along the Galga River, Almost in a Nutshell

Keywords: personality research; organic and organized folklore; community validity of life examples; peasant memoirs; community and individual perspectives

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v28y2026i3.07>

Liszka Józsefnek barátsággal

Sok éve, sőt, jó pár évtizede már, hogy rátévedtünk az etnográfia rögzös útjára! Két messziről jött süvölvény, két vidéki fiú, mára már nem létező országok polgárai. Akik barátokká lettek felsőoktatási kóborlásuk alatt. Akik egyet akartak, de nagyon: a szakmát jól megtanulni! Az öt egyetemi év ennek az akarásnak a jegyében telt.

Később, a nagybetűs életben már a zsillett-pengényi vastagságú, ám tudományunk kvintesszenciáját tartalmazó könyv megírására készültünk. Aztán látod, mi lett belőle? Úgy rákaptunk az írásra, hogy a sok betűhalmazból etnoszaurosztok merészkedtek elő... Hogy néhai professzorunk alkotta terminus technicussal éljek.

Aztán abban reménykedünk, hogy ezek az önálló életre kelt lények, az újabb generációk kíváncsiságának köszönhetően mindenki hasznára lesznek. Mert nem magunknak írunk. Nem bizony! Szolgálni akarunk: tudományt, társadalmat és nem utolsósorban hagyományt. Ahogy a költő mondja: nem középiszkolás fokon tanítani! De az sem baj, ha közben mi is tanulunk, akár a jó pap...

Az, hogy közben évtizedek iszkoltak el, Istenem, a bölcsesség felé lépdelés időbe telik! Csak győzzük egészséggel, no meg türelemmel. Ez utóbbi nekem már egyre fogy itt a kartali remeteségben. Remélem, nem úgy a Tiéd, ott a messzi Keszegfalván!

Olvasd hát köszöntő soraimat és a tanulmányt is derűvel, s hetvenkedjünk közösen, egészen a nyolcadik x-ig! Aztán meg nyolcvankodjunk tovább, öregurasan, ahogy illik!

Bevezető

A címbeli témamegjelölés kapcsán több, a néprajzkutatásban alapfogalomként megjelenő kérdést kell érintőlegesen említenünk. Így az egyéniségkutatást – lásd: Ortutay-féle magyar iskola! –, ami a folklorisztika irányzata, és jelentősége abban áll, hogy az esetenként misztifikált személytelen alkotóerővel szemben a nép körében élő, tehetséggel és alkotói vénával megáldott személyiségek tudatos tevékenységére fókuszál. (l. Voigt 2014, 65–66. p.) Aztán ott a szerves és szervezett folklór kérdése, ami az utóbbi fogalommal kapcsolatosan felveti a hagyományba való tudatos beavatkozás kérdését (vö. Liszka 2013, 23. p.). Ha már felvetés, akkor ide kell sorolnunk a survival és a revival fogalmakat is. A későbbiekben kibontott életpéldánk során mindkét jelenséggel találkozunk, hiszen van az életút öröksége között változatokban továbbélő, és van elfeledett, ám tudatosan felélesztett néphagyomány is (vö. Liszka 2013, 126–127. p.).

A Galga mente azon kevés kistájak egyike, amelynek a néprajzát alapvetően két forrásból ismerheti meg az érdeklődő olvasó és a szakember. A két forrás: a kutatók által feltárt és közreadott művek sokasága, valamint az a jelentős paraszti emlékező irodalom, melynek megteremtői, művelői a huszadik század második felében számos memoárt adtak közre, bemutatva a paraszti múlt és az akkori, szocialista jelen világát. Ezeknek az írásoknak nagy értéke a szemtanú hitelességével megírt, megrajzolt, mára már teljességgel eltűnt paraszti világ részletes, a megéltek emlékezet alapján történt felidézése, bemutatása.

Érdekes, hogy esetünkben a tolforgatók kivétel nélkül asszonyok: Lapu Istvánné Kókai Margit (Lapu 1986, 1996) Zsámbokról, Marton Pálné Homok Erzsébet (Marton Pálné 1965, Homok 1978) Versegről és Vankó Imréné Dudás Juli (Vankóné 1974, 1983) Galgamácsáról. Utóbbi szerző több pályázatra önszorgalomból, majd később felkérésre is készített önéletrajzi ihletésű írásából, végül egy szerkesztett, monografikus építkezésű munka is napvilágot látott. A mű igencsak tekintélyparancsoló, mind a terjedelmet, mind a tartalmat illetően. Alapos bemutatása az esztendő néprajzának, az emberélet fordulóinak és az egyéni életútnak. Két kiadásban jelent meg, a másodikat jelentősen kiegészítette a szerző.

Juló nemcsak a folklór átmentésén munkálkodott, hanem a folyamatosan átalakuló lakóköznyezetben egy fundus – lakóház, gazdasági épületek – megmentése is hozzá kapcsolódik, hiszen ő kezdeményezte a tájház létesítését, amely a falu fő utcáján áll és 1977 óta ad helyt a paraszti élet tárgyi környezetét bemutató gyűjteménynek. (l. Asztalos 1989, Klamár 2008, 98–99. p.)

Honnan, milyen környezetből indult a falu hagyományszervező krónikása, Dudás Juló (1919–1984), és hogyan jutott el a néprajzi falumonográfia megírásáig? Hogyan befolyásolta az életutat a tudománnyal kialakult kapcsolata? Rövid elemzésünkben ezekre a kérdésekre keressük a választ, elsősorban műveire támaszkodva, de részben kitekintünk a róla szóló irodalomra és a vele kapcsolatos megnyilatkozásokra is.

A társadalmi környezet – Galgamácsa a huszadik század első felében

A falu a Galga patakra felfűződő települések egyike, méghozzá a felső folyás mentén. Nyelvében és hagyományaiban a déli palócsághoz tartozik, noha az Alföld északi és a Palócföld déli peremén, a két nagytáj érintkező övezetében, a Cserhát és a Gödöllői-dombság között terül el. Ily módon a település épületállománya átmeneti házpéldákkal szolgál a középmagyar és a palóc háztípus között (l. Harkai 1995, 92–98. p.; Klamár 2008, 2021; Villányi 2010, 2017).

A régi, Árpád-kori település a hódoltság idején is lakott, mindössze néhány évre néptelenedett el a vidéket érintő felszabadító háborúk következtében. A 17–18. század fordulóján, az észak–déli migráció elérte Mácsát is, és a magyarok mellé kisszámú szlovák lakosság települt, akik azonban az idők folyamán beolvadtak a többségbe. Napjainkban az egykori bevándorlókra csak a szlovák eredetű családnevek emlékeztetnek. (vö. Villányi 2010, 22. p.)

A település paraszti társadalmát a krónikus földéhség jellemezte, mert a korábbi Grassalkovich-uradalom 1867-ben királyi birtok lett, s így módon a kialakult földbirtok-szerkezet a huszadik század közepéig érintetlen maradt, ami azt jelentette, hogy nem nyílt mód az apró parasztbirtokok gyarapítására, meg azt is, hogy a nincstelenek számára a megélhetést, a falut „agyonnyomó”, királyivá lett nagybirtok jelentette.

Dudás Juló az első világháború után, 1919-ben született, egy olyan kisparaszti családban, ahol testvérei igen korán elhaltak és ő, kései gyermekként, idős szüleinek támasza, segítsége volt. Noha a huszadik század szülötte, mégis úgy látta – monográfiaja önéletrajzi elemeket felvillantó fejezetében azt írta –, hogy nevelni a tizenkilencedik század szellemében nevelték.

Megállapításából az sejlik, hogy az apja gazdaságában adódott munkákból – tíz holdon gazdálkodott Dudás Ferenc – aktívan kivette a részét. Elsősorban a leánygyermek számára előlátott feladatokat kapott, főként szárnyasokat legeltetett.

A gazdálkodásról és a megélhetésről a következőket írta: „Nélkülözni mi nem nélkülöztünk, anyagilag el voltam látva bőségesen mindennel. Édesapám jól gazdálkodott, sőt kereskedett és fuvarozott is. Nagyon tehetséges volt ebben. Nagy konyhát vezettek abban az időben. Négy db. hízót is ölt egy évben, mert napszámosokkal dolgoztatott, mivel nem volt családja, aki segítsen. Azoknak pedig enni kellett.” (Vankóné 1983, 17. p.) Ezen a ponton lényegi különbség mutatkozott édesapja gazdálkodása és az átlagos parasztgazdaságok között, hiszen azokban a családtagok dolgoztak és a többség még úgy is csak szűkösen tudott megélni: „Spóroltak nagyon, mindent a piacra vittek, hogy pénzük legyen. Másként nem telt volna rangos ruhára. Baromfit nem mertek levágni, tojástart sem ettek túlzottan, csak éppen hogy. Annak volt tekintélye, aki sok portékát tudott értékesíteni.” (Vankóné 1983, 17. p.) A példák azt mutatják, hogy Dudásék más gazdálkodási stratégiát követtek és értékrendjük is eltért a falubeli átlagostól.

A családi, közösségi hagyományokba való belenevelődés törvényszerű mozzanata volt Dudás Juló életének, azzal a különbséggel, hogy az ő esetében nemcsak anyáról leányra szállt a hagyomány, hanem – talán helyes, ha itt egy jelzővel nyomatékosítunk – elsősorban apáról leányra.

„Daloskedvű, hatalmas erejű édesapjától: Dudás Feri bátyánktól tanulta a dalokat, tanulta a mesésőt, a nótát, a forgó-pergő táncokat, a szokások összes tisztelendő törvényét, mindazt, amit a falu szigorúan meghagyott rendje évről-évre a téli napfordulótól kezdve a tavaszon át, a szentiváni tűzugráson keresztül végig, az élet munkáján, az öröm szokásain, a bánat szokásain keresztül a falu élete előír, azt mind-mind nemcsak gyakorolta, megtanulta, élte, de megörökíteni is igyekezett” – írta, mondta róla Ortutay Gyula, 1969-ben.¹

Egyrészt tehát adott a sokszínű hagyomány családon belüli átörökítésének lehetősége, ami, tekintve a kort, semmi különöset nem kellett, hogy jelentsen életében. Kortársai, pajtásai ugyanannak a falusi környezetnek a részesei, ugyanazt a hagyományt szívták magukba.

Önkéntelenül is adódik a kérdés, mi szerint, mi volt az a plusz, az a többlet, ami miatt kibontakozott, kibontakozhatott egy vidéki parasztleányt a faluja fölé emelő tehetsége?

Két dolog volt szükséges mindehhez: édesapjának vendégszeretete, az tudniillik, hogy szívesen állt szóba, látott vendégül a faluba tévedő idegeneket, és az, hogy ezek az idegenek, jelesül éppen néprajzkutatók voltak, akik felfedezték a maguk és a tudomány számára Dudás Ferencet és lányát.

Juló és a néprajzosok

A fiatal Dudás Juli nagyon korán, még kislányként találkozott a magyar néprajztudomány, nyugodtan fogalmazhatunk így, mára legendás hírűvé vált alakjaival. Saját bevallása szerint a Galga mentén kutató Bartók Béla és Kodály Zoltán talált rá: „...odajött hozzánk félig cserkész, félig turista ruhában két idegen férfi. Hátukon hátizsák volt. (...) megkérdezték tőlem, kitől tanultam azt a dalt, amelyiket énekeltem, mert én is énekeltem egyet (...) Édesanyámtól, feleltem. Eljöttek hozzánk is. A szobában felfedezték a dolgaimat. Kértek belőle, én szívesen adtam. (...) Állatokat, babákat, rajzokat. (...) Bemutakoztak ugyan, de nekem a kis falusi lánynak a Kodály és Bartók név akkor még nem jelentett sokat.” (Vankóné 1974, 370–371. p.) Lényegét tekintve hasonlóan írja le a találkozását a két népzene-kutatóval a később megjelent, önéletrajzi elemekkel teli falumonográfiájában is. (I. Vankóné 1983, 50–51. p.)

1 Ortutay Gyula megnyitó beszéde a Dudás Juló népművészetéről készült film bemutatója előtt, Galgamácsán, 1969. december 26-án (kézirat).

Kodályhoz fűződő munkakapcsolata, ahogy általában a többi kutatóhoz is, tartós, hosszú távú volt. Mindezt utalásokban sejteti az olvasóval: „Mikor Kodály tanár Úrhoz jártam énekelni, még fiatalasszony koromban, a »Lement a nap nincsen meleg«-et háromszor is elénekeltette velem ugyanazon a napon.” – A bevezetőben idézi Juló szövegét I. Sándor Ildikó. (I. Sándor 1983, 5. p.)

Hasonlóan tartalmas, baráti kötelék alakult ki közte és Gönyey között, aki többed-magával látogatott el a faluba: „Éppen a libáknál üldögéltem akkor, amikor a dombtetőn körém álltak egy páran, de már ezeknél fényképezőgépek voltak. Tiltakozni kezdtem a fotózás végett. (...) Ez roppant tetszett a vendégeknek, azonnal jöttek is velem az engedélyt megkérni. Ők is abban a fogadtatásban részesültek, mint az első kettő a múltkor.” (Vankóné 1983, 51. p.)

Gönyey gyűjtését Juló „illusztrálta”, rajzai a falu viseletét, népéletét mutatták be: „Amit felgyűjtött a tanár úr, én azt meg is rajzoltam, sőt én is jegyeztem le történeteket. Később önállóan is, saját kedvtelésemből.” (Vankóné 1988, 52. p.)

A néprajzosokat ugyan a falu népe nem kedvelte, de gyakori vendégeskedésük a Dudás család portáján egy olyan emberi-kutatói példát mutatott fel, ami döntő módon befolyásolta Juló pályáját: „Úgy érzem, így visszafelé nézve, hogy a néprajzkutatók azok, akik elindítottak engemet erre az útra. Amit felgyűjtöttek a kutatók, (akik nálunk is szálalásoltak), este megvitatták szüleimmel. Én ezt végig élveztem több, sőt sok alkalommal. Akaratom ellenére is belém rögződtek a témák. Mint a többi gyermek, én is utánoztam a felnőtteket. Ami megtetszett, vagy a tanárok értékelték, meg is rajzolgattam. (...) Ha őszinte akarok lenni, azt is nekik köszönhetem, mert ők biztattak a többszöri rajzolásra.” (Vankóné 1983, 49. p.)

Állítása igaz, és ezen a ponton válik az életpályája rendhagyóvá, mert a tehetségét felismerő tudósok döntően befolyásolták a faluközösség egy tagjának látásmódját, viszonyát a népi kultúrához. Amíg a többiek, pajtásai (akik pl. szintén rajzoltak, daloltak stb.), családja és faluközössége benne élt abban a műveltség-halmazban, amit összességében népi kultúraként fogalmazunk meg, addig Juló igen korán feladatának tekintette az őt körülvevő világ megfigyelését, megrajzolását és írásbeli rögzítését is. Ha úgy tetszik, krónikásává, tudatos megőrkítőjévé vált ezáltal Galgamácsa mindennapjainak: „Mélyebben tudtam nyúlni a témához, sokszor mint ő – Gönyeyre utal! (betoldás: K. Z.) –; neki sok mindenről hallgattak, de nekem örömmel mesélték, na meg benne is éltem, a bőrömön tapasztalhattam.” (Vankóné 1983, 52. p.)

A rajzokat készítő mácsai kislánynak híre kelt, és hamarosan mások is érdeklődni kezdtek alkotásai iránt: „Egyszer beköszönt hozzánk egy idegen férfi és egy német nő. A férfit Szántó Ferencnek hívták. Hallottak rólam és felkerestek. Ők is rajzokat kértek.” (Vankóné 1983, 53. p.) Szántó azt szerette volna, ha Juló illusztrálja a Falusi képeskönyvek sorozat első, a palóc lakodalmat bemutató kötetét. (Szántó 1942) A felkérés teljesítése Gönyey közbelépése okán hiúsult meg.

Ennek a tudatos hagyománymentésnek a következő állomása a Gyöngyösbokréta mozgalomba való bekapcsolódás. Megint csak Gönyey az, aki a kapcsolatain keresztül ráirányítja Paulini Béla figyelmét Galgamácsa gazdag hagyományvilágára, viseletére és nem utolsósorban Dudás Juló szerteágazó tevékenységére: „Gönyey tanár úr megígérte nekem, hogy 16 éves koromban én fogok vinni csoportot Budapestre, csak szervezzem meg addig. Ez volt a »Gyöngyösbokréta« mozgalom. Össze is állítottam. 28 tagból állt az első csoportom. 16 felnőtt, 12 gyermek és két nevelő kíséretével indultunk az első felépülésünkre 1936. augusztus 15-én.” (Vankóné 1983, 54. p.) A műsort saját gyűjtéséből állította össze, az anyagot Gönyey ellenőrizte, hagyta jóvá és juttatta el a főszerzőhöz, illetve Kodályhoz. Mindebből kiviláglik, hogy felfedezői a későbbiekben sem engedték el a kezét, sőt segítettek a hagyományszervezésben, ügyeltek arra, hogy az általuk értékesnek tartottak kerüljenek színpadra, nagyközönség elé.

Az életpálya utolsó szakaszában is hangsúlyos maradt a hagyományszervezés Dudás Juló életében, ahogyan a hivatásos néprajzosokkal is megmaradt jó kapcsolata. Erre példa a következő, Ortutay Gyula által elmondott, a portréfilmhez fűzött bevezető részlete:

„Kedves Hallgatóim, igen tisztelt galgamácsai barátaim, kedves Juló Húgom!

Mert jogom van így nevezni Vankóné Dudás Julót, aki bizony kilenc esztendővel fiatalabb nálam, s az egész első világháborúval, hiszen 1919-ben született, itt, az ő kedves falujában; és eljöttem én is, hogy együtt ünnepeljem Önökkel őt ezen a napon.

Karácsony másodnapján, ugye mindnyájan tudjuk, minden tisztességes ember odahaza van a saját családjában és nem megy vidéki útra.

Hát megmondom őszintén, én se jöttem volna el a mai napon, ha nem kaptam volna Julótól egy nagyon kedves levelet, amiben többek között ezt írja: »Én, aki figyelemmel kísértem a Professzor úr sokszor elhangzott szavait a népművészet érdekében, büszkén megvallom, ez serkentett erő az idáig jutottakhoz. Most is ezt szeretném halani apró falunk népével.«” A személyes hangvétel és levélidézet azt sejteti, hogy az akkor már ország-világ előtt ismert Julót – az ismertséghez nagyban hozzájárult Moldován Domokos portréfilmje, mely nemzetközi mezőnyben nyert díjakat – a neves néprajzkutató nagyra becsülte és kapcsolatukat barátinak tekintette.

Az egyéniségkutató Ortutay azt is látta, hogy Juló az évtizedek alatt igazi vezérégyéniséggé nőtte ki magát, olyanná, aki a tudását is átadásra, átörökítésre valónak tartotta, mert nagy valószínűséggel tapasztalatból tudta a társadalmi folyamatok kedvezőtlen irányvételét, a néphagyomány nagymérvű átalakulását. Ezek fényében így fogalmazott az egyetemi tanár: „És ehhez kapcsolódik egy másik vonása: a nevelői vonás, amit a legnagyobbakban találunk. Hiszen Kodály Zoltántól tanultuk, hogy a művész tudósa is, művésze, és ugyanakkor nevelő pedagógus átadója is lehet mindannak, amit megteremtett. A maga módján, a maga kicsi falujában – apró falujában, ahogy ő mondom, pedig eléggé szépen megterebélyesedett falu ez –, ebben a faluban, amit ő megtanult gyerekkorában, fiatal serdülő lánykorában, asszonykorában a falu tör-

vényeiből, szokásaiból, a falu kultúrájából, s fölfelé kapaszkodó dombok között itt énekelgetve, meseszót hallgatva, azt mind, mind átadta, továbbadta a fiataloknak. Tanítványai vannak, akiket rajzra, a színek szeretetére, a formák ritmusára tanított; tanítványai vannak, akikkel Galgamácsa meséit, énekeit, szép dalait tanította meg, hogy együtt énekeljék és együtt őrizzék meg a jövő számára mindazt, ami a nehéz paraszti életből, a nehéz múltból múlhatatlanul szép, gazdag formájú és számunkra is, az egész nemzet kultúrája számára megőrzendő.” Voltaképpen valami hasonlót fogalmazott meg pár évvel később az Egyetemi Színpadon tartott bevezetőjében:² „A másik, amit Dudás Julával kapcsolatban el kell mondanom, mint néprajzi kutatónak: mindig is meghatott az engem, és különös tiszteletet ébresztett bennem, amikor valaki egyszerre meg tud maradni a falujában hűségesnek ott annak, aki, nem lép ki abból, és ugyanakkor mégis ki tud lépni, és kiemelkedni, hogy segítsen annak az alakuló, változó, megszűnő kultúrának a megőrzésében.”

Az Ortutay által említett megőrzés, az élettörténet és a néphagyomány rögzítésének lehetősége a paraszti önéletírásokat egybegyűjtő kötetben való megjelentetés lehetősége volt az a fordulópont Juló számára, ami 1974-ben jött el a Gondolat Kiadó jóvoltából. A bevezetőben olvasható, hogy a közreadott: „...önéletírásra a kiterjedt néprajzi kutatómunka derített fényt, más esetekben pedig a néprajzkutatók felkérésére, buzdítására írták meg életük történetét...” a kötet szerzői. Ott egy vázlatos életrajzi bemutatás jelenik meg Juló tollából, de akkorra már elkezdte írni a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére a *Falum Galgamácsa* című művét. A majdani kiadó arra kérte: „...hogyan életébe ágyazva írja le mindazokat az emlékeket, amelyek közősek egy falun belül. Írjon mindenről, fiatalságáról, a munkákról, a játékokról, az élet nagy fordulóiról, az ember egy éven át való teendőiről.” (I. Sándor 1983, 8. p.)

Ebben a munkájában kísérelte meg összefoglalni az általa ismert hagyomány teljességét, ami sűrű leírása a népeletnek, folklórnak, és ami kitűnő összehasonlító kontrollanyag a mostani kutatók számára.

Közösség és egyéniség

Dudás Juló életútjának állomásait vizsgálva megkerülhetetlen kérdés a tehetség kibontakozásának lehetősége egy közösségen belül. Sok kutató írta le a tényt, mely szerint az általa talált speciális képességű embert a szűkebb és tágabb közösség nem igazán fogadta el, mert annak tudását a normák áthágásaként értelmezték, márpedig kilógni a sorból nemkívánatos. A mesemondókról azt tartották, hogy hazudoznak, megtévesztik hallgatóságukat, az átlagosnál nagyobb dalkinccsel rendelkezők kevésbé dolgoznak,

2 Elhangzott 1972. február 5-én az Egyetemi Színpadon rendezett Galgamácsai népszokások – népi játékok előadást bevezető megnyitón (kézirat).

mindig a nótán, mulatságon jár az eszük... Azok pedig, akik ezeket az embereket látogatják, a közösségtől idegenek, alkalmasint városiak, jobban tennék, ha a dolog végét fogják meg, és nem naphosszat amazoknál időznének.

Juló tehát több szempontból is rendhagyó életutat járt be: alkotóművész lett, a népművészet mestere, aki nemcsak rajzban, festésben, hímezésben, hanem írásban is megörökítette faluját. A *Falum Galgamácsa* autobiografikus elemei számadásszerűek – elmondja, honnan indult, mit ért el –, s a néphagyományok krónikásaként írja meg faluja szokásrendjét, gazdálkodását, az emberélet fordulóit. (vö. Mohay 2000, 765. p.)

Noha a faluközösség tagjaként vállalkozott a népi kultúra értékeinek mentésére, átörökítésére, tudatos alkotóvá vált, kilépett a névtelen szóbeliség hagyományából és többszörösen átlépte a nyilvánosság küszöbét – rádió-, tévé-, film- és lemezfelvétel készült vele, róla. Önéletrajzot és könyvet írt – mindezt már küldetéstudattól (is) vezérelve. (vö. Mohay 2000, 767. p.)

Tevékenységevel kivívta ugyan a nyilvános elismerést, de minden bizonnyal szép számmal akadtak olyanok, akiket meg kellett győzni Juló tevékenységének hasznáról. Nekik szólt Ortutay üzenete: „Ha valami mondanivalóm van ezen a mai napon az Önök számára, akkor az, hogy érezze ő is falujának ugyanazt a szeretetét, amit ő áldoz a falujáért. Én állíthatom Önöknek – néprajzi kutató vagyok, evvel a kérdéssel foglalkozom –, nincs Magyarországon sok olyan falu, amit olyan halhatatlanul megörökítettek volna, amelynek emlékét, életét, jókedvét, bánatát olyan szépen megörökítették volna, mint a maga rajzain, kiszínezett képein Juló asszony ezt megtette. Nincs magyar falu, amelyet annyi vidám, színes, gazdag kép őrizne, mint ahogy őrzik Dudás Juló képei Galgamácsát. És érezze ezt Galgamácsa is; legyen büszke rá, gondoljon szeretettel rá.”

Nyilvánvalóan az ő hagyományismerete sem tekinthető teljesnek, minden bizonnyal voltak számára kevésbé ismert és érdekes elemei faluja népi kultúrájának. Mindezt nem lehet felróni neki, hiszen ő a szakmai, a megrendelői elvárásoknak egyaránt meg akart felelni. A megadott szempontok alapján mindez csak úgy sikerülhetett, ha a falu hagyományaiból válogatva – a dalok, táncok szokások eredeti funkciójukból kiragadva színpadi produkcióvá lényegültek – ki is emelte azokat korábbi természetes közegükből, ami azt is jelentette, hogy a továbbiakban már a közösség két részre oszlott: előadókra és befogadókra. (vö.: Liszka 2013, 23–30. p.) Jelesül, az átmentés a korábbi hagyományokban való élést a látványosság, szórakoztatás, nosztalgizálás felé vitte el, ami nem egyenlő az élő, a társadalom szövetében gyökerező szerves folklórral.

A fentiek alapján megfogalmazódik a kérdés: meddig terjed a személyes paraszti tudás érvényessége? Az adatközlő, jelen esetben a hagyományleíró és szervező, valójában milyen szellemi kvalitásokkal, tehetséggel van megáldva? Tudása mennyire fedile a közösségi hagyományokat, és mennyire mutatkozik meg azokon egyénisége, alkotóművészi tevékenysége. (vö. Szilágyi 2006, 7–27. p.) Ez utóbbi kapcsán egyetlen példát említünk: *A lement a nap nincsen meleg* kezdetű dalt három változatban énekelte el Kodálynak egy délután, ami gondolkodóba ejtette a kutatót, és Juló után küldte

Olsvai Imrét, akinek újra elénekelte, negyedszer is másképpen. A kérdés az, hogy annyi variánsát ismerte, vagy olyan típusú előadó volt, aki folyamatosan változtatott dallamot, szöveget.

Ha most az elmondottakból bármiféle tanulságot kellene leszűrni, talán az egyik legfontosabb az lenne, hogy a közízlés formálásában igenis fontos szerepet tölt be a kutatói magatartás. Nem elsősorban az, amelyik tudományos dolgozatok formájában jelenik meg, mert azokat elsősorban egy, a társadalomnak vékony rétegét képező közeg olvassa, használja, építi be a tudományos identitásába.

Sokkalta fontosabb, hogy ennek a rétegnek a képviselői hogyan nyilatkoznak meg a közmédiában. Gondolunk itt népszerű tévé- és rádióműsorokra, no meg a napi sajtóra!

Tehát nagy a felelősségünk, amikor megszólalunk, amikor példálódzunk. Magyarán: nem csinálhatunk mindenből Dudás Julót!

Irodalom

- Asztalos István 1989. *Galgamenti falumúzeumok*. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 341. TKM Egyesület.
- Harkai Imre 1995. *Házrendszerek és szerepük a magyar népi építészetben*. Lavik1992TM. Budapest.
- Klamár Zoltán 2008. A Galga mente néprajzáról. In Asztalos István–Asztalos Tamás–Bakonyi Viktória–Klamár Balázs–Klamár Zoltán–Kővári Klára: *Ötvenéves az aszódi Petőfi Múzeum*. Szentendre–Aszód, 77–88. p.
- Klamár Zoltán 2008. Tájházak a Galga mentén. In Asztalos István–Asztalos Tamás–Bakonyi Viktória–Klamár Balázs–Klamár Zoltán–Kővári Klára: *Ötvenéves az aszódi Petőfi Múzeum*. Szentendre–Aszód, 95–101. p.
- Klamár Zoltán 2021. Deszkaoromzatok a Galga mentén. *Acta Ethnologia Danubiana* 23. Komárom–Komárno, 187–204. p.
- Lapu Istvánné 1986. *Viseletek és szokások Zsámbokon*. Közreadja: Korkes Zsuzsa. Múzeumi Füzetek 33. Aszód.
- Lapu Istvánné 1996. *Ahogy én láttam. Emlékeim Zsámbok múltjából és jelenéből*. Gödöllő, Híd kiadás.
- Liszka József 2013. *Átmenetek. Folklor és nem folklor határán*. Monographiae Comaromienses 12. Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kara.
- Marton Pálné 1965. *Versegi hétköznapiak*. Budapest, Tiszatáj–Magvető.
- Marton Pálné 1973. *Gyuri bácsi*. Budapest, Móra Könyvkiadó.
- Marton Pálné 1978. *A faluban szól a nóta*. Budapest, Móra Könyvkiadó.
- Mohay Tamás 2000. Egyének és életutak. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.) *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 760–790. p.
- Sándor Ildikó, I. 1983. Bevezető. In *Falum Galgamácsa*. Szentendre, Studia Comitatus 12, 5–13. p.

- Szántó Ferenc 1942. *Falusi képeskönyvek I. Palóc lakodalom*. Rajzolta Rácz Veronika. Budapest, Piatnik Nándor és Fiai Rt.
- Szilágyi Miklós 2006. *A személyes paraszti tudás érvényessége. Néprajzi tanulmányok*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Vankóné Dudás Juli 1974. Életrajzom. In Hoppál Mihály–Küllös Imola–Manga János (szerk.) „Emléklül hagyom az unokáknak, dédunokáknak, lássák, hogyan éltünk, s hogy az ő életük szebb legyen egyszer...” *Önéletírások*. Budapest, Gondolat, 367–383. p.
- Vankóné Dudás Juli 1983. *Falun Galgamácsa*. Studia Comitatus 12. Szentendre.
- Villányi Péter 2010. *Mácsai huncutságok*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Villányi Péter 2017. *Ízelítő Galgamácsa népművészetéből*. Budapest, Galgamácsai Hagymányórzó Egyesület.
- Voigt Vilmos 2014. *A folklorisztika alapfogalmai*. Budapest, Argumentum Kiadó–Equinter Kiadó.

ZOLTÁN KLAMÁR

ON A PHENOMENON ALONG THE GALGA RIVER, ALMOST IN A NUTSHELL

The study examines the life path of Juló Vankóné Dudás, an outstanding individual from Galgamácsa—a village along the Galga River—and her relationship to the village's ethnography. It attempts to uncover the process through which she transformed from a bearer of community folk traditions, honoured with the title Master of Folk Art, into their active shaper. An important milestone in this career-spanning process was her discovery by prominent scholars—such as Sándor Gönyey, Zoltán Kodály, and Gyula Ortutay—during her girlhood. The launch of her career and the ongoing support that kept her on this path represent pivotal moments in this evolution. Finally, the study examines how the local community perceived and related to her extraordinary cultural role.